

Visie, ontwikkeling, beproeving

Collectieve weerbaarheid in wooncomplex en wijk

Thema : Visie, ontwikkeling, beproeving
T.b.v. : Het CCV
Opdrachtnemer : N.v.t.
Projectleider : L. Stöpler
Auteur(s) : L. Stöpler

Versie : 1.0
Datum : 29-12-2021
Rubricering : Vertrouwelijk
Status : Concept

Inhoudsopgave

1. Inleiding en achtergrond	1
1.1. Thema van deze bijdrage	1
1.2. Opbouw van dit document	2
2. Hoe functioneert de veilige samenleving?	3
2.1. Wat is een veilige samenleving?	3
2.2. Veiligheid als takenpakket	3
2.3. Wat willen we dan?	3
2.4. Hoe organiseren we een veilige samenleving?	4
2.5. Verder bouwen	5
3. Wijkaanpak bevordering collectieve weerbaarheid.....	6
3.1. Initiatief fase	6
3.2. Operationele ondersteuning in de wijk	7
3.2.1. Sociale cohesie en samenwerken	7
3.2.2. Opbouwen informatiepositie en onderlinge communicatie	7
3.2.3. Een tussentijdse boost in weerbaarheid.....	8
3.3. Periodiek overleg met partners.....	9
3.4. Evaluatie en impact	9
3.5. Benodigde inzet en doorlooptijd	10
3.6. Adviseur/begeleider wijkaanpak collectieve weerbaarheid.....	11
3.7. Eerste resultaten	11
3.7.1. Erkenning van een <i>wicked problem</i>	11
3.7.2. Relatie van de partners	12
3.7.3. Schaalbaar systeem.....	12
3.7.4. Collectieve weerbaarheid inclusief veiligheid en leefbaarheid	13
4. Aanvullende diensten partners	14
4.1.1. Informatie over gedeelde belangen.....	15
4.1.2. Beleid en verantwoording	15
5. Enkele conclusies en aanbevelingen	16
5.1. Conclusies.....	16
5.2. Aanbevelingen.....	16

1. Inleiding en achtergrond

De leefbaarheid en veiligheid in Nederland is over het algemeen goed. Er zijn echter honderden wijken in tientallen gemeenten waar er een zorgzame situatie is. Deze wijken hebben te maken met een (uiteenlopende) combinatie en opeenstapeling van problemen met betrekking tot onderwijs, werk/armoede/inclusie, veiligheid/ondermijning, wonen en gezondheid. Betreffende gemeenten richten zich al langer op een integrale verbetering van de leefbaarheid en veiligheid in deze gebieden, maar een extra inspanning is vereist (Rijksoverheid, programma Leefbaarheid en Veiligheid).

In het coalitieakkoord is “een domeinoverstijgende wijkaanpak” opgenomen (onder justitie, preventie, p.17) die de leefbaarheid en veiligheid gaat bevorderen. Zoals de naam zegt, gaat het hier om meer dan veiligheid en wordt er samengewerkt met het sociaal domein.

In de afgelopen periode is met een groot aantal maatschappelijke partners, overheden en professionele organisaties georiënteerd op praktijken om een domeinoverstijgende aanpak in te voeren. Een aantal thema's is ingevuld: een landelijk kader, een lokaal succes en technologie. Deze liggen allemaal in elkaars verlengde: een lokaal succes maakt gebruik van technologie en de universeel toepasbare elementen van deze praktijk moeten landelijk worden ondersteund.

Veiligheidsinitiatief heeft in het kader van een verkenning en beproeving zoals opgenomen in de uitwerking van de wijkaanpak, het programma *Collectieve weerbaarheid* ontwikkeld. Dit wordt hieronder nader toegelicht. Bovendien hebben twee partners - RONT en C3 Group - onder dit programma diverse applicaties ontwikkeld die er op aansluiten.

Veiligheidsinitiatief begeleidt met succes kleinere en grotere wijken in gemeenten naar grotere collectieve weerbaarheid met de hieronder beschreven aanpak. Dit proces is niet afgerond omdat bewoners nog niet zelf hun activiteiten organiseren, hoewel er nu wel energie gevonden is bij enkele bewoners die dit binnen handbereik brengen.

Het vergroten van de collectieve weerbaarheid van buurten, wooncomplexen en wijken is een noodzakelijke voorwaarde gebleken voor kwetsbare wijken. De collectieve weerbaarheid is in elke wijk te vergroten en het maakt wijken fijner om in te wonen en veiliger.

1.1. Thema van deze bijdrage

Veiligheidsinitiatief heeft op basis van een analyse van de problemen in de wijken, wetenschappelijk onderzoek naar oplossingen en veel ervaring met wijkmaken, een aantal diensten ontwikkeld die de collectieve weerbaarheid van bewoners en betrokkenen vergroot. Collectieve weerbaarheid heeft een sterk verband met

veiligheid, leefbaarheid en welzijn. Het aantal klachten en incidenten over negatieve fenomenen daalt en het vertrouwen, de samenwerking en het woongenot stijgen.

Veiligheidsinitiatief ziet dat collectieve weerbaarheid een cruciaal onderdeel is van leefbaarheid, veiligheid en welzijn in alle wijken, vooral de meest kwetsbare. Deze bijdrage richt zich op de diensten die collectieve weerbaarheid vergroten en die Veiligheidsinitiatief kan aanbieden en begeleiden.

1.2. Opbouw van dit document

In hoofdstuk twee wordt stilgestaan bij de vraag hoe de veilige en leefbare samenleving eruit ziet en functioneert. In hoofdstuk drie wordt de wijkaanpak ter bevordering van de collectieve weerbaarheid van bewoners beschreven. We zullen ingaan op de fasering van de ondersteuning aan bewoners bij initiatieven in de wijk ten behoeve van de leefbaarheid en veiligheid. In hoofdstuk vier worden partners genoemd die waardevolle aanvullingen geven op het programma, in beleidsmatige verankering en ondersteuning met apps en software. Het vijfde hoofdstuk geeft zeer kort enkele conclusies en aanbevelingen.

2. Hoe functioneert de veilige samenleving?

2.1. Wat is een veilige samenleving?

Hoewel veiligheid een van de fundamenten van de samenleving is, is het niet helder wat het is. We zitten in een periode waarin we diensten als veiligheidszorg opnieuw vormgeven, met nieuwe actoren. Bovendien hebben we een nieuw coalitieakkoord waar geld voor veiligheid wordt verdeeld. Dat maakt dit een belangrijk moment om stil te staan bij wat we willen bereiken. Kunnen we het *wicked problem* van veiligheid voorzien van kaders waarbinnen al deze actoren vereend kunnen samenwerken? Op deze vraag gaat dit artikel reflecteren.

2.2. Veiligheid als takenpakket

Veiligheid wordt vooral gedefinieerd in termen van wat het niet is: criminaliteit, overlast en gevoelens van dreiging. Deze fenomenen bestrijden werden taken voor politie, gemeente en sinds de jaren 80, private veiligheidsorganisaties. Regelmatig publiceren deze diensten over de situatie in Nederland.

De onmacht van deze organisaties om een werkelijk impact te maken op deze negatieve voorbeelden van veiligheid is groot. Dit werd recentelijk nog eens geïllustreerd toen bleek dat de inbraakcijfers in het coronajaar 2021 op een historisch laagtepunt waren aanbeland: een dramatische 21% lager dan het jaar ervoor. Terwijl de politie nauwelijks in staat is te surveilleren vanwege capaciteitsgebrek, regelmatig 'keuzes' moet maken in de welke zaken ze wel en niet oppakt en door een reorganisatie vooral veel met zichzelf druk lijkt. Gemeenten moesten eveneens verstek laten gaan vanwege corona en particuliere beveiliging had minder werk omdat er zo veel gesloten is. Aan de politie, gemeente en beveiliging kunnen we de daling van de criminaliteit – en de verhoging van veiligheid - niet toeschrijven. Veiligheid is daarmee niet een dienst die we kunnen inkopen door politie, gemeenten en beveiligers in te zetten.

Criminaliteit is onderdeel van hoe we onze levens indelen en afbakenen. Want kennelijk als we daar verandering in brengen kunnen we criminaliteit ook terugdringen. Veiligheid is niet een taak die iemand kan verrichten, het is een veelheid van zaken die niet los te zien zijn van hoe we onze samenleving inrichten. Eén van de kenmerken van de inrichting van onze samenleving is dat we veiligheid zien als iets dat buiten ons staat en dat een andere dienst dat – betaald, dat wel – moet oplossen.

2.3. Wat willen we dan?

In plaats van nu direct te zeggen wat er dan moet gebeuren om de veiligheid te verhogen, is het goed om stil te staan bij de waarden die we nastreven als we het over veiligheid hebben. Waarom maken we ons zo druk over veiligheid? Volgens mij zijn er **3 maatschappelijke waarden** die we nastreven.

De **emotionele waarde** van veiligheid is het gevoel van borging en vertrouwdheid in onze omgeving. Het gevoel dat je je geen zorgen hoeft te maken. De andere kant zijn de emotionele kosten van onveiligheid: angst en daadwerkelijke emotionele schade van een misdrijf of ernstige overlast.

De **financiële waarde** van veiligheid is eigenlijk een efficiëntievraagstuk. Wat is de financiële schade van onveiligheid en wat kost het om die te voorkomen en op te lossen? Logge instellingen, inefficiënte samenwerking, trage computers en incompetent medewerkers zijn de vloek van iedere organisatie. Lichte, vraaggerichte netwerken zijn goedkoper maar moeilijker centraal aan te sturen. Waar zit het optimum?

Tot slot de **vitaliteitswaarde**. Een buurt of gemeenschap die veilig is, kan ondernemen, samenwerken en ontwikkelen. Het eindproduct van veiligheidszorg is dat mensen ongehinderd de positieve waarden uit hun leven halen en daarmee dat de samenleving vitaal en gezond is. Dat geeft ook de positie van veiligheid weer: het is een onzichtbaar fundament dat pas opvalt als het er onvoldoende is. Een veilige samenleving is een samenleving waarin mensen en gemeenschappen zich kunnen ontwikkelen en ondernemen omdat er een elegante samenwerking is om de emotionele last van negatieve ervaringen te voorkomen en op te lossen als het mis gaat.

2.4. Hoe organiseren we een veilige samenleving?

De pijlers van de veilige samenleving zoals die hier is gedefinieerd zijn verder uit te werken naar organisatieprincipes en prestatie indicatoren.

De emotionele waarde gaat dus om het voorkómen van onveiligheid en over het vergroten van positieve aspecten van samenleven, zoals onderling vertrouwen, cohesie en opkomen voor gedeelde belangen. Hier zou je een ideaalbeeld van een knus dorp of gezellige buurt kunnen voorstellen en beschrijven. Mensen zijn op elkaar betrokken en weten van elkaar wat ze belangrijk vinden en de kwetsbaarheden die je als vanzelfsprekend voor elkaar in de gaten houdt. Niet alle problemen zijn namelijk te voorkomen en weten wat de tekenen zijn van dat er iets mis is en hoe dan te reageren zijn onderdeel van een buurt waar mensen zich geborgd en vertrouwd voelen. En een buurt die hen ook weer stimuleert om de belangen van hun buurtbewoners in acht te nemen. Het **opbouwen van gemeenschappen die elkaar ondersteunen in goede en slechte tijden** is de belangrijkste kenmerk van een buurt met positieve waarde.

De zoektocht naar een elegante organisatie begint niet bij de organisatie maar bij de behoefte die het primaire proces drijft. De hierboven beschreven emotionele waarden benadrukken onderlinge cohesie en bij behorend toezicht op gedeelde belangen. Dat betekent organisatie van een gemeenschap waarin die gedeelde belangen bekend zijn en een rol spelen. **Geen organisatie buiten ons om, maar zelforganisatie**. De organisatie van veiligheidszorg wordt een proces van community building waarin lokaal leiderschap wordt gestimuleerd om een gemeenschap te helpen vormen die gedeelde belangen onderkent. Dat proces begint bij organiseren van personen en inventariseren van belangen, dromen en uitdagingen (de behoefte), om deze om te zetten in een contextgebonden strategie. Het gezamenlijk benaderen van deze strategie is de veiligheidszorg, die voor alle betrokkenen betekenisvol te verantwoorden is, omdat die er zelf over heeft meegedacht en heeft helpen realiseren.

De vitaliteitswaarde is in grote mate een gevolg van het realiseren van positieve emotionele en financiële waarden. Net als die twee waarden, echter, kan die ook gestimuleerd worden. Waarom zouden we stoppen bij het hebben van een community die zich bekommert om elkaar, als die ook leuke activiteiten met elkaar kan ontwikkelen waar ook maatschappelijke en financiële meerwaarde uitkomt? Een **buurtorganisatie** die niet alleen activiteiten voor ouderen en kinderen organiseert, maar dat doet met onder andere de producten van lokale winkels, verhalen en talenten van bewoners en middelen van zowel deze ondernemers als een gemeente die profiteert van deze *net positive* buurt.

2.5. Verder bouwen

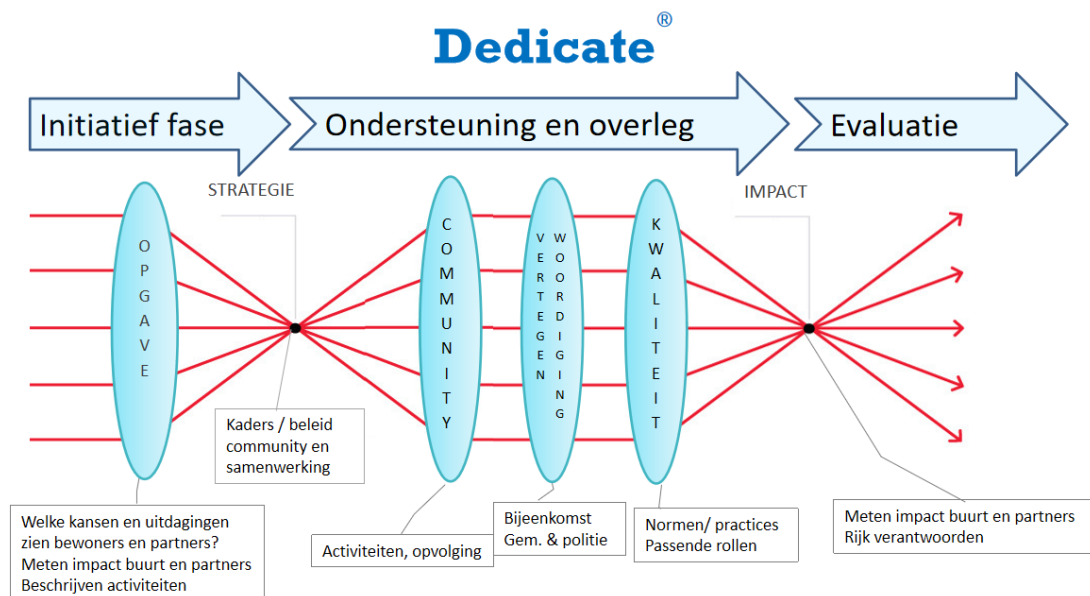
In dit document staat een methode beschreven die reeds onderdelen van dit bovenstaande ideaalplaatje kan vormgeven. In het slothoofdstuk worden deze resultaten kort beschreven. Het betekent ook een afscheid van het bestaande model van veiligheidszorg en verder bouwen op de positieve energie die is opgedaan.

3. Wijkaanpak bevordering collectieve weerbaarheid

De ondersteuning en begeleiding van bewoners bij initiatieven in de wijk staat in het teken van de bevordering van de collectieve weerbaarheid. Collectieve weerbaarheid is een combinatie van sociale cohesie en de bereidheid om in te zetten voor gedeelde doelen. Sampson muntte de term in 1997 en het concept is sindsdien veelvuldig gerepliceerd in Westerse en niet-westerse landen. Ook in Nederland is het onderzocht. In 2016 in Rotterdam voor het NPRZ (Markus, 2016) en in 2017 is het de basis geweest voor het Amsterdamse project om studentencomplexen weerbaarder te maken (*Een overzichtelijk complex*. Essen, Stöpler en Straathof, 2017). In 2020 ontving Veiligheidsinitiatief de opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken om deze aanpak te verkennen en beproeven in verschillende Nederlandse wijken.

De - inmiddels doorontwikkelde - wijkaanpak ter bevordering van de collectieve weerbaarheid van de bewoners heet Dedicate en bestaat uit een cyclus van een jaar met telkens de volgende elementen:

1. Initiatief fase: een (tussen)meting van de initiatieven in de wijk en bestaand beleid vanuit o.a. gemeente en politie.
2. Operationele ondersteuning: passende activiteiten worden vormgegeven met bewoners om de sociale cohesie te versterken, samenwerking te trainen en toezicht te houden.
3. Periodiek overleg: om te reflecteren op de ingezette acties en eventuele intensiveringen of verschuivingen te overwegen.
4. Evaluatie van de impact: waarbij impact een combinatie is van de gemeten cohesie, samenwerking met gemeente en politie, en ontwikkeling van de groep.

3.1. Initiatief fase

Een wijkaanpak is een gezamenlijke inzet van bewoners en overheid. Het startpunt is om de buurt te verkennen voor potentieel actieve bewoners, initiatieven en structuren. Meestal zijn er wel enige initiatieven in de buurt, soms zelfs rondom veiligheid en leefbaarheid. Dit is het moment om ze te leren kennen en hun huidige impact in te schatten: hun groepsontwikkeling, de capaciteit tot samenwerken met politie en gemeente en hun ambitie om te ontwikkelen. Ook operationele medewerkers van gemeente, woningbouwcorporaties en politie tonen en beschrijven wat ze zien en verwachten in de wijk.

Gezamenlijk beschrijven al deze mensen de opgave van de wijk: wat is het perspectief, welke uitdagingen zijn daar te overwinnen en welke talenten, energie en middelen hebben we die ons verder brengt? Op basis hiervan benoemen deelnemers een aantal meetbare, gedeelde doelstellingen. Voor deze fase zouden ca. 3 maanden afdoende zijn, hoewel deze ook overloopt naar de volgende fase, operationele ondersteuning.

3.2. Operationele ondersteuning in de wijk

3.2.1. Sociale cohesie en samenwerken

Op basis van de gemeenschappelijke doelen en mogelijkheden worden trainingen en activiteiten georganiseerd die de groep versterken (sociale cohesie) en een passende rolverdeling ingericht voor samenwerking met gemeente en politie om de gezamenlijke doelen te realiseren. Hier wordt ingezet op duurzame ontwikkelingen, in tegenstelling tot één grootse activiteit. Vele kleine activiteiten die bewoners 'naar meer doet smaken', waarbij ze een beeld krijgen van hoe ze dingen zelf zouden kunnen opzetten, hoe ze samen meer mensen kunnen betrekken en daarbij wat operationele steun kunnen verwachten bij het ontwikkelen van flyers, regelen van locatie en leuke aankledingen en activiteiten en hoe dit te verbinden met het vergroten van sociale cohesie en gezamenlijke normen.

Bewoners krijgen tools aangereikt in de vorm van trainingen over community building, signaleren en toezichthouden. Onderdeel van deze fase is om beste praktijken en regels in te brengen die bij onderlinge samenwerking horen en bij samenwerking met gemeente en politie.

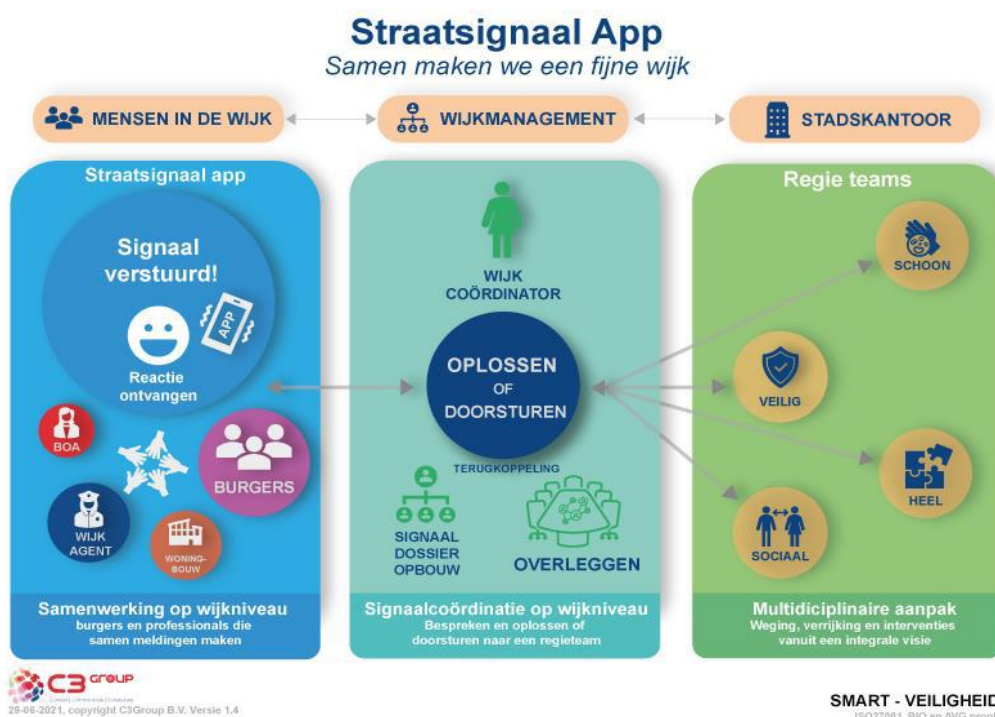
3.2.2. Opbouwen informatiepositie en onderlinge communicatie

Om in de wijken een informatiepositie op te bouwen en het mogelijk te maken dat deelnemers veilig met elkaar communiceren wordt een app gebruikt. Hoewel de keuze van de app vrij is, heeft Veiligheidsinitiatief gekozen om samen met een app-bouwer een app te ontwikkelen die optimaal inspeelt op de belangen van de gebruikers. Dit is de Straatsignaal app van C3 Group.

De straatsignaal app wordt ingezet bij een of meerdere communities om meldingen te maken van gebeurtenissen, incidenten en fenomenen in de buurt. De straatsignaal app van C3 Group dient om gestructureerd en eenvoudig signalen van bewoners op straatniveau op te pakken en gecontroleerd op te lossen. De nadruk op collectieve weerbaarheid betekent dat bewoners zelf oplossingen initiëren en de app helpt hierbij. Veiligheidspartners kunnen desgewenst meekijken, sturen, uitvragen en begeleiden. Bovendien kan men naderhand makkelijk terugkijken

welke incidenten en fenomenen hebben voorgedaan en hoe de gemeenschap hier op reageerde.

Voor veiligheidspartners begint informatie gestuurd werken op straat met het registreren en structureren van signalen van straatprofessionals en burgers. Het in kaart brengen en analyseren van gebeurtenissen, signalen en trends op wijk-, buurt- en straatniveau vormt de basis voor het nemen van weloverwogen maatregelen om de problemen snel en duurzaam op te lossen.

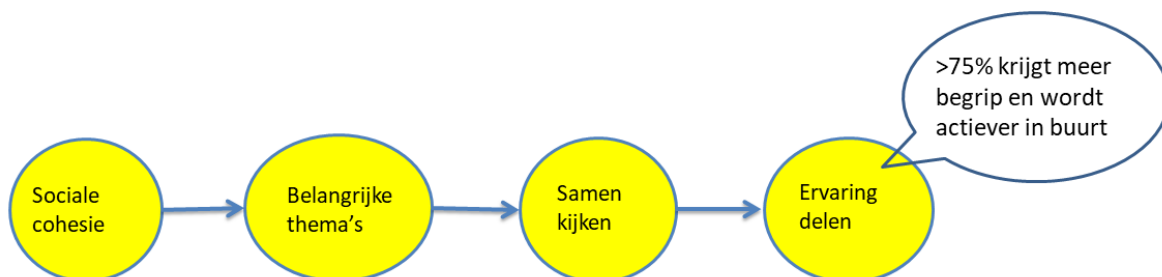
3.2.3. Een tussentijdse boost in weerbaarheid

Voor momentum en impact moeten bewoners begrijpen wat zij en hun medebewoners delen aan belangen en zich hier actief voor inzetten. Dit voorkomt conflicten en te veel perifere activiteit die niet kan rekenen op steun van andere deelnemers.

Fortalize is een kortdurende activiteit (ca. 2 weken) die de collectieve weerbaarheid van bewoners meet, hen een zelfgekozen safari door de wijk op stuurt en terugkoppelt wat ze met elkaar belangrijk vinden. Uit de evaluaties blijkt dat meer dan driekwart van de deelnemers beter begrijpt wat medebewoners belangrijk vinden en zich hier meer actief op richten: een verhoogde collectieve weerbaarheid. Die constatering is niet alleen prettig voor beleidsmakers en belanghebbenden bij een eenduidige aanpak, het bezorgd de bewoners een gevoel van eenheid die cruciaal is voor hun gezondheid, leefbaarheid en veiligheid.

Fortalize®

Boost weerbaarheid via de app

3.3. Periodiek overleg met partners

Uit de communities worden contactpersonen geselecteerd (meestal is dit een proces van zelfselectie van mensen die zich hiertoe geroepen voelen) om periodiek te overleggen over de voortgang op de gezamenlijke doelen, mogelijkheden om te intensiveren of juist de aandacht en middelen te verschuiven. Een bijeenkomst per kwartaal is voldoende om grote lijnen te bespreken en op ad hoc basis kunnen individuele communities, acties en incidenten besproken worden. Per jaar zijn er vier overleggen.

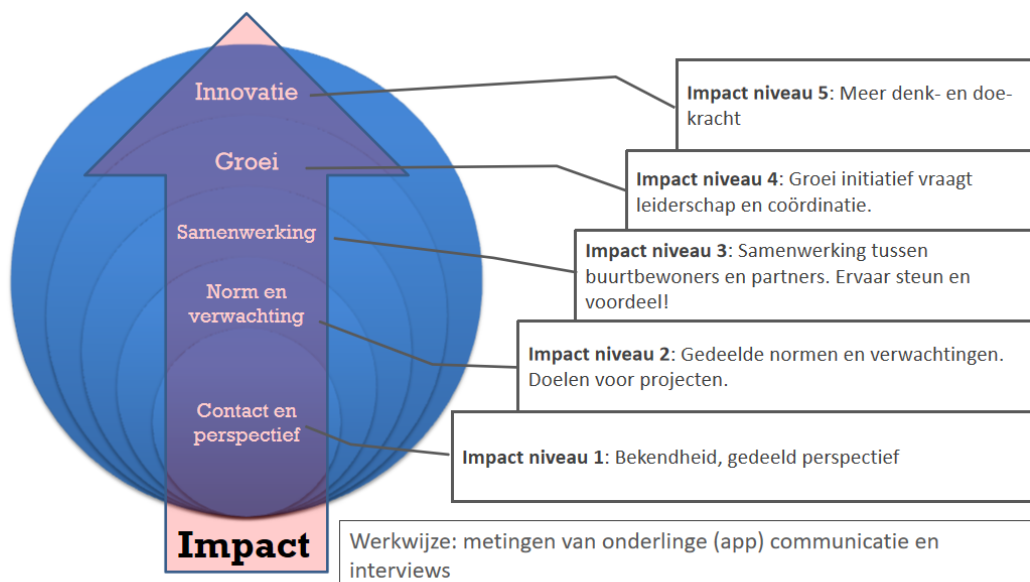
3.4. Evaluatie en impact

Het is te verwachten dat na deze periode een effect ervaren wordt en in deze fase is het doel om de behaalde effecten en resultaten inzichtelijk te maken.

De dienst Strongpact maakt de impact zichtbaar op een schaal van 1-5; communities worden op basis hiervan op een kaart geplot om een gebiedsgericht aanpak te ondersteunen. Met de meting uit de initiatieffase kan een vergelijking gemaakt worden van de ontwikkeling van de bestaande communities, nieuwe communities kunnen beschreven worden en betrokken worden in de verdere ontwikkeling van de buurt in het vervolg van de wijkenaanpak.

Strongpact®

Collectieve weerbaarheid meet- en ontwikkeltool

© Justice in Practice 2021

De meeste gemeenschappen in buurten waar de leefbaarheid in mindere of meerdere mate onder druk staat, zitten rond de score 0 tot 1. Dit betekent dat de groepen veelal onbekend zijn met elkaar, of hooguit van gezicht. Er is geen vorm van gedragen leiderschap en de drempel om tot elkaar te komen is hoog, oftewel, het vertrouwen is laag.

Een gemeenschap met impact niveau 3 kan gesteld worden zelf in staat te zijn om initiatieven te ontplooiën en de weg te kennen naar partners om de uitvoering te realiseren. Een complex dat dit niveau van impact heeft bereikt is in die zin klaar om 'losgelaten' te worden.

De evaluatiemetingen vinden plaats in de laatste 3 maanden van de jaarcyclus, parallel aan verdere operationele ondersteuning.

3.5. Benodigde inzet en doorlooptijd

Om bovenstaande te realiseren worden door ons de volgende activiteiten in 2022 uitgevoerd; we veronderstellen meerdere complexen, m.n. Riekershaven en Spaarndammerbuurt, maar staan open voor diverse locaties.

- Initiatief-fase: ca. 20-30 uur ontmoetingen, interviews en ontwikkelen strategie, doorlooptijd ca. 2-3 maanden
- Operationele ondersteuning: ca. 90-100 uur vormgeven en evalueren activiteiten gericht op collectieve weerbaarheid en meldingen en reacties op fenomenen in de buurt. Trainingen buurtmaken, omgaan met jongeren en verdacht gedrag en doen van goede meldingen. Doorlooptijd ca. 7-9 maanden

- Periodiek overleg met partners: 4 maal ca. 1,5 uur terugkijkend op de inzet en vast- of bijstellen prioriteiten. Doorlooptijd niet van toepassing.
- Evaluatie: 15-25 uur analyse acties en impact zichtbaar maken. Doorlooptijd ca. 2-3 maanden, veelal gedurende de operationele begeleiding.

3.6. Adviseur/begeleider wijkaanpak collectieve weerbaarheid

Lucien Stöpler is adviseur bij Justice in Practice en initiatiefnemer van het Veiligheidsinitiatief, de landelijke vereniging van veiligheidsinitiatieven. Hij begeleidt kleine en grote initiatieven om de buurt te versterken en helpt betrokken (veiligheids)partners met hun inbreng daarbij. Daarnaast is Lucien lid van de landelijke denktank buurtpreventie in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Hiervoor was hij veiligheidscoördinator bij de gemeente Amsterdam en adviseur bij samenwerkingsverbanden zoals Veiligheidsregio's, Veiligheidshuizen en gemeenten. Voordat hij Justice in Practice oprichtte werkte hij bij de inlichtingendienst van de Nationale Politie, internationaal onderzoeker en projectleider kindbescherming bij ontwikkelingsorganisatie Terre de Hommes en dossierhouder Veiligheid bij de Socialistische Partij in de Tweede Kamer.

3.7. Eerste resultaten

Dit systeem om collectieve weerbaarheid te versterken is toegepast op diverse locaties in de gemeente Amsterdam en de gemeente Lansingerland. De resultaten zijn uit te werken tot een aantal categorieën: erkenning van een *wicked problem*, relatie van de partners, schaalbaar systeem en collectieve weerbaarheid, inclusief de relatie met veiligheid, leefbaarheid en vitaliteit.

3.7.1. Erkenning van een *wicked problem*

Veiligheid en leefbaarheid zijn geen eenduidige problemen die je met een paar gerichte interventies kan oplossen. Het zijn *wicked problems*, problemen die geen enkele partner alleen kan oplossen, die alleen samen zijn te verhelpen, invulling gevend aan een positieve gemeenschap en onwenselijk gedrag begrenzend. Voor veiligheid moeten criminelen worden gearresteerd, bewoners moeten zich welkom en beschermd voelen, de partners moeten aansluiten op elkaars sterke punten en het geheel moet worden ingekaderd in een gezamenlijke activiteiten.

De politie is het beste bevoegd om criminelen te arresteren, maar niet noodzakelijkerwijs geschikt om bewoners zich thuis en verbonden te laten voelen. Bewoners kunnen dat laatste veel beter en zijn minder geschikt voor de arrestatie van criminelen of om alle partijen met elkaar te verbinden. De gemeente is in een goede positie om de partijen te verbinden maar kan de andere taken weer minder. Veiligheidsinitiatief stimuleert partner om hun geëigende taken uit te voeren en vooral aan te sluiten op anderen. Bovendien vult Veiligheidsinitiatief partners aan waar ze behoefte hebben.

De verhouding komen vooral bij tegenvallende resultaten onder druk te staan. In een gemeente steeg het aantal fietsendiefstallen en spraken partners elkaar erop aan te weinig te hebben gedaan om dit te verhelpen. De inzet van het gesprek was daarin niet wat een partner zelf kon doen, maar wat een ándere partner moest doen. Dit veranderde pas toen partners een aspect van fietsdiefstal vonden waar ze samen konden optrekken. Toen konden ze elkaar complimenteren op prestaties en verbeterde de resultaten vanwege het sluitende systeem van toezicht en handhaving.

Een onderdeel van dit proces is dat gemeenten erkennen dat zij wel een deel van de verantwoordelijkheid dragen en ook budget hebben voor veiligheid, maar dat zij burgers moeten begeleiden om hen te helpen in de wijk. Er is veel terughoudendheid om de beleidsruimte te delen met bewoners die vanuit de operatie ook beeld hebben bij de uitvoering. Veel gemeenten hebben iets van een programma voor burgerparticipatie in veiligheid en hebben zo interactie met burgers geregeld.

Gemeenten - soms ook samen optrekkend met woningcorporaties – die burgers in positie willen brengen doen dan deels omdat zij niet de capaciteit hebben om bewoners te begeleiden in veiligheid. Als zij tegelijkertijd ervaren dat zij de meldingen en klachten niet kunnen terugdringen maakt dat een alternatief model aantrekkelijk. Wanneer echter de nood niet zo hoog is, houden gemeenten voorsnog vast aan de verhoudingen, ook al brengen die niet de beste resultaten uit bewoners.

3.7.2. Relatie van de partners

Verwijten en teleurstelling over de bijdrage van partners aan een gezamenlijke inzet voor een veilige en leefbare wijk tekenen vaak de verhoudingen. Niemand heeft dit immers gewild, dus het moet wel zo zijn dat partners nalatig zijn geweest in het oplossen van de problemen. Deze dynamiek stopt als partners zich richten op het ondersteunen van elkaar vanuit hun eigen rol.

De relatie van partners verbetert sterk als ze leren bouwen op elkaar. Bewoners signaleren misstanden – bij heterdaad komt politie en buiten heterdaad wordt aantekening gemaakt die weer sturing geeft aan surveillance routes voor politie en gemeentelijke BOA's. Deze politie en BOA's ondersteunen bewoners weer door zich op plekken waar het nodig is, te handelen. Gemeente neemt de samenwerking op in het beleid en zet extra capaciteit in voor samenwerking als dat noodzakelijk is. Op deze manier weten alle partners zich gehoord in hun inzet en behoeftestelling. Bovendien zorgt het inspelen op de behoefte ook voor daadwerkelijk betere resultaten. Een positieve instelling wordt versterkt.

3.7.3. Schaalbaar systeem

Een van de meest gehoorde veronderstellingen over wijken is dat een vooropgesteld systeem niet zou passen omdat er maatwerk nodig is. Die verschillen die gevonden worden zijn echter te verklaren vanuit het perspectief van collectieve weerbaarheid. Dit model kon telkens worden ingevuld met de input vanuit de

bewoners en belanghebbenden uit de buurt om te werken aan cohesie, gedeelde belangen en samenwerking. In heel verschillende wijken kon zo voortgang worden geboekt. Tekenend voor de flexibiliteit van de verschillende systemen is dat in een Amsterdams project iemand uit Rotterdam een leidende rol op zich nam. Hij gaf aan: daar deden ze aan Opzoomeren en dat leek hem hier ook leuk om te doen. Het duurde niet lang of we hadden een soortgelijk buurt schoonmaaksysteem gevonden dat gesponsord werd door de gemeente.

Een ander manier waarop de schaalbaarheid werd aangetoond is dat mensen elkaar inspireren of helpen met het realiseren van wat ze willen. In een van de trainingen werd gevraagd naar gezamenlijke activiteiten waar je graag aan mee zou willen doen. Daar kwam – net als hierboven, toevalligerwijs – meermaals uit dat mensen een keer zwerfvuil wilden rapen. Mensen hielpen elkaar door een uitnodiging met elkaar te delen die in de buurt verspreid kon, contactgegevens van medewerkers die hierbij kon helpen en praktische tips voor een goede opkomst.

Het model van collectieve weerbaarheid is in die zin schaalbaar dat er in iedere wijk op dezelfde bottom up manier wordt gezocht naar verbinding en gezamenlijkheid.

3.7.4. Collectieve weerbaarheid inclusief veiligheid en leefbaarheid

Collectieve weerbaarheid is de combinatie van sociale cohesie en de bereidheid op te komen voor gedeelde belangen. Het is overduidelijk zichtbaar dat de collectieve weerbaarheid verhoogt in de gebieden waar dit model wordt toegepast.

Dat begint met opmerkingen dat mensen elkaar herkennen en groeten, dat er meer buurtgevoel ontstaat. Bij volgende activiteiten haken telkens nieuwe mensen aan en wordt de organisatie zelfstandiger.

Tijdens corona werden subsidies ingetrokken en vielen alle activiteiten waar gemeente als partner bij betrokken was, stil. Verwacht werd dat dit de groepen zou terugzetten tot een nulpunt. Er was wel terugval maar een groep die slechts 2½ maand begeleid werd organiseerde rond Kerst zelf een variant op het feest dat met begeleiding was gepland. Dit lijkt klein maar dat een groep uit een buurt waar voorheen de mensen vrijwel volledig langs elkaar heen leefden, zelf deze activiteiten onderneemt laat zien dat ze de buurt ondersteunen. Dat is een grote stap voor zo'n buurt en toont de moed van de leiding en het perspectief dat zo'n buurt nu heeft.

Belangrijk is dat de gemeente en politie nu vasthoudt en zelf weer aansluit op deze activiteit van bewoners. Dan ontstaat er een nieuwe dynamiek van wederzijdse ondersteuning.

In een andere buurt was er een soortgelijk fenomeen. Na de lockdown ging de buurt – ook weer onder leiding van een gemotiveerde leider- aan de slag om een AED te organiseren. Een activiteit die juist met grotere snelheid tot stand kwam dan gebruikelijk in andere wijken. Hier zorgde de gemeente dat er volop positieve aandacht kwam en dat buurten werden uitgenodigd om mee te doen.

3.7.4.1. Lokaal leiderschap

Lokaal leiderschap is een voorwaarde voor collectieve weerbaarheid. Daarvoor wordt in het begin van ieder programma gezocht naar leiders en begeleid om een gemeenschap te gaan leiden. Het vinden van geschikte leiders is niet moeilijk maar vooral in het begin kan het zijn dat ze zich nog niet vertonen in de dan verzamelde groep. Een leider is natuurlijk pas een leider als die een groep 'volgers' heeft en dat is in de meeste wijken waar Veiligheidsinitiatief begint, niet het geval. Lokale leiders laten vroeg of laat zien en zijn te herkennen aan een positieve instelling, bekendheid met mensen uit de wijk, vindingrijkheid en gemak waarmee zij of hij in de groep staat. Veiligheidsinitiatief begeleidt en traint waar nodig leiders zodat zij in positie blijven om betekenisvol op te treden.

Leiders kunnen disfunctioneren. Voorbeelden hiervan zijn leiders die zich ontwikkelen tot querulanten die andere partijen veel verwijten maken en de eigen bijdrage niet kritisch kan bekijken. Zo iemand kan beter plaats maken, hoewel die neiging bij betrokkene niet sterk hoeft te zijn. Het is daarom van belang dat ook als er goede leiders zijn, telkens nieuwe potentiële leiders te signaleren. Er zijn in de proefperiode 2 leiders geweest die disfunctioneerden. Eén hiervan is vertrokken en kon vervangen worden. Het was opvallend dat er onder het nieuwe leiderschap tal van positieve acties volgden die eerder uitbleven.

3.7.4.2. Veiligheid en leefbaarheid

Veiligheid ontstaat doordat er letterlijk minder ruimte is voor criminaliteit in de wijken waar bewoners actief zijn. De vervuiling van de buurt neemt af doordat tijdens gezamenlijke activiteiten het thema wordt besproken in de groep. Dit wordt versterkt doordat de bewoners elkaar als referentiegroep begint te beschouwen, met gedeelde doelen. Daardoor trekken ze meer samen op in het bewaken van doelen waarvan bekend is dat ze gedeeld worden. Overlastmeldingen lijken af te nemen wanneer de groep actiever wordt maar dit kan toeval zijn geweest.

De experimenten met Fortalize joegen de gerichte veiligheidsactiviteiten op doordat het programma mensen aanzetten om extra alert en actief te zijn op veiligheid en binnen de wijk hierop toezicht te houden. Dit is voor mensen een positieve ervaring waarvan ze aangeven die vaker te willen houden.

4. Aanvullende diensten partners

Collectieve weerbaarheid is een proces dat zich tussen bewoners en betrokkenen afspeelt; daarvoor is de ondersteuning van apps en software bijzonder nuttig voor de onderlinge communicatie en de verwerking van gegevens (binnen de AVG). Bovendien is een proces waar bewoners zich verhouden tot de overheid bij het invullen van het algemeen belang, goed om hier in de beleidsvorming bijzondere aandacht aan te besteden. Allereerst wordt de applicatie Straatsignaal

geïntroduceerd en vervolgens wordt voor de beleidsmatige taken de werkwijze van Rijkverantwoordens beschreven. Hierbij moet worden aangetekend dat het summier beschrijvingen zijn die niet pretenderen deze onderwerpen volledig te omschrijven.

4.1.1. Informatie over gedeelde belangen

De Straatsignaal app maakt communicatie, regie en dossieropbouw mogelijk in combinatie met het achterliggende software systeem, die nodig zijn voor een integrale gebiedsgerichte aanpak.

De app stelt gebruikers in staat om snel een melding te maken, zonder veel verplichte velden vanwege intelligente nabewerking. Deze informatie kan binnen de grenzen van de AVG gedeeld worden met groepsleden en relevante delen van de overheid.

De straatsignaal app is ontwikkeld door C3 Group.

4.1.2. Beleid en verantwoording

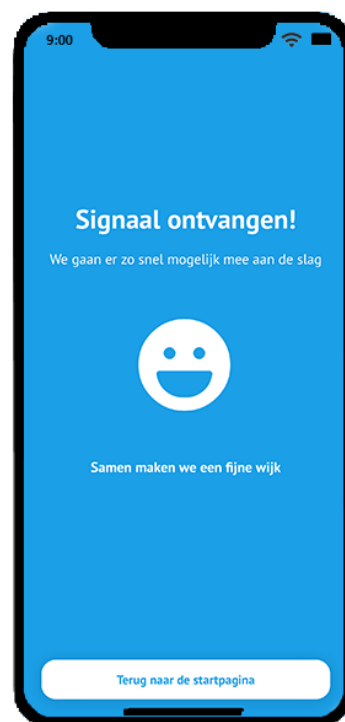
Met de methodiek Rijkverantwoording verkennen we hoe je aan publiek, politiek, partners en de eigen organisatie zichtbaar kunt maken wat je doet, wat er in beweging is gekomen en hoe je daaraan ook betekenis kunt geven. Op deze manier kun je stakeholders mobiliseren, resultaten realiseren en legitimeren en het leerproces gaande houden.

In de eerste stap wordt een verantwoordingsbeeld neergezet, dat een beschrijving van de opgave, de context waarin die plaatsvindt en de doelen en situaties die we nastreven. De verandering zit tussen die opgave en doelen in en wordt beschreven als een theorie van verandering omdat die postuleert hoe die verandering gaat werken. Over de opgave, de verandering en de realisatie wordt verantwoording gegeven.

In de tweede stap wordt die verantwoording vormgegeven. De doelgroepen waar verantwoording aan wordt afgelegd moeten de verantwoording als betekenisvol beschouwen, de vorm moet de boodschap ondersteunen en de relatie met de doelgroepen moet ermee worden versterkt.

Beleid ten behoeve van participatieprocessen is soms moeilijk tastbaar, omdat het gericht is op de operatie en de tactische aansturing ervan. Rijkverantwoording ondersteunt het leerproces van de partners en de borging van beste praktijken om op voort te bouwen.

Rijkverantwoording is ontwikkeld door RONT Management Consultants.

5. Enkele conclusies en aanbevelingen

5.1. Conclusies

De tijd is rijp om diensten in de veiligheid opnieuw vorm te geven, uitgaande van waarden in drie pijlers: emotionele waarde, financiële waarde en vitaliteitswaarde. Deze pijlers leiden tot het inzicht dat omwonenden een voorname rol dienen te krijgen in de veiligheidszorg, als een 'nuldelijns' invulling van veiligheid, in een elegante netwerkorganisatie met veiligheidspartners.

De theorie van collectieve weerbaarheid, met nadruk op gemeenschapsvorming buiten professionele dienstverleners om, heeft een veel sterker verband met veiligheid en leefbaarheid dan de aanwezigheid van politie of andere diensten. Dit is in veel internationaal onderzoek aangetoond en in 2016 en 2017 ook in Nederlands onderzoek.

Het vergroten van collectieve weerbaarheid is mogelijk en met de hier beschreven methoden ook op een snelle, duurzame en meetbare manier.

Aanvullend op deze werkwijze is het belangrijk om het niveau van de gebruikte technologie op te krikken. Bovendien moet de beleidstheorie uitgebreid worden met meerdere doelgroepen en doelstellingen zodat bewoners en belanghebbenden meer onderdeel uitmaken van het proces en het resultaat

5.2. Aanbevelingen

Bij de invoering van de wijkaanpak zou het goed zijn om de gedachte over collectieve weerbaarheid mee te nemen en te streven naar een of meerdere zelfstandige groepen per buurt.

Het lijkt niet erg voor de hand te liggen dat een meerderheid van gemeenten dit zelf ter hand zal nemen. Het is aan te bevelen om buiten de gemeente partners te vinden die naast bewoners en belanghebbenden staan om hen te strategisch, operationeel en tactisch te begeleiden.

Een aantal pilots – begeleid door onderzoekers - in gemeenten kunnen de werkwijze van collectieve weerbaarheid verder bekend helpen maken.

Een campagne om in meerdere regio's beleidsmedewerkers van gemeenten, politie en bewoners bijeen te roepen om de mogelijkheden van collectieve weerbaarheid bekend te maken kan in meerdere gemeenten helpen een positieve beweging op te zetten.

Bij deze brede wijkaanpak moet gekeken worden naar de manier om financiering te bieden aan partners die wel voor de bewoners werken maar niet per definitie voor gemeenten. Dit kan ook via aanbestedingen of publiek private samenwerking.